

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ Γ'.

ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΑΤΟ, 24 ΤΟΥ ΜΑΡΤΗ 1912

ΑΡΙΘΜΟΣ 472

ΕΝΑΣ ΛΑΟΣ ΥΨΩΝΕΤΑΙ ΑΜΑ ΔΕΙΞΗ
ΠΩΣ ΔΕ ΦΟΒΑΤΑΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ. Πνέμα.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ. Νά πάψη ή κηδεμονία του έργατη.

ΙΔΑΣ. Δυό εκλογές.

ΜΙΛΤΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑΣ. Το Μπαλσαμωμένο 'Αγώρι
(τέλος).

ΝΑΠΟΛ. ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ. Τα κιονόκρανα συντρίμια.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. 'Ο Ποιητής και ο Κριτικός.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ. Πολιτική 'Επιθεώρηση.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ. Στο Συνόδη 'Ιαπαδημητρίου.
ΟΤΙ ΘΕΛΕΤΕ.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

'Αφιερωμένα του νέου μου φίλου

Νίκου Φανδρίδη

«Μεγάλο καλό μας κάνουν όσοι μας
αναγκάζουνε να στοχαστούμε ά-
πάνω στον ίδιο τον εαυτό μας.»

Γνωίτε

'Ο,τι ξέρει ο νοικοκύρης

δέν τό ξέρει ο κόσμος ελος.

Παροιμία

Α'.

ΓΕΝΙΚΟ ΚΟΙΤΑΜΑ

Ποιητής και πεζογράφος από τους δυνατούς ά-
νάμεσό μας ο Κωσταντίνος Χατζόπουλος· όμως όπου
μου δόθηκε άφορμή να σταθώ και να τον προσέξω,
ίσα με την ώρα τούτη, κριτικός πιδ πολύ νευρικός
παρά στοχαστικός, κοιτάζοντας να γιομίσω με τον
άέρα μιας άρνησης μεφιστοφελικής — καθώς και άλ-
λου παρατήρησα — (1) κάποια θετική γνώση που

του λείπει, — ή που κάνει πώς του λείπει, — για
τάντικείμενα που μιλά. Ρίχνοντας λόγια από καιρό,
σχετικά με το έργο μου και τελευταία κινημένος από
κάποια κεντήματα στο «Νουμά», βάλθηκε να μι-
λήση για κείνο στέ ίδιο το φύλλο και να γιομίσω
φύλλα του με το ξέτασμά του (1). 'Αγωνίστηκε να
δείξη τα στοιχεία του έργου μου *τάντικειμενικά*, κα-
θώς τά ειπε, κολάζοντας το δείξιμο με το παρουσίασμα
και της άλλης του δψης, της καλής καθώς τη θέλει.
'Η αλήθεια είναι πώς ή «'Απόκρισή» του, σάν την
πρωτοπεράση κανείς, έχει τά γνωρίσματα μιας ά-
ξιόλογης κριτικής, μιας δουλειάς που αξίζει να την
προσέξουμε (2). 'Ο κριτικός φανερώνει κάποιαν άμε-
ροληψία, φαίνεται πώς άκκουμπά σε κάποια δεκα-
νίκια άντικειμενικά, που χωρίς αυτά δύσκολα μπο-
ρεί να πάη μπροστά τέτοιας λογής έπιχείρηση. Λα-
βαίνει άφορμή να μιλήση όχι από καταφρόνια κι
από άντιπάθεια προς το έργο του ποιητή, μά ίσα
ίσα από προσοχή κι από κάποια τιμή προς εκείνο.
Τό κρίνει· δηλαδή τό κοιτάζει, τό ξαπλώνει κάτω,
τό ψάχνει, τό ζυγίζει, τό ξετάζει σά να είταν άνα-
τόμος του και σάν άναλυτής· τό συγκρίνει με άλλα
έργα σημαντικά και παραδειγματικά· του άραδιάζει
ψεγάδια, δέν του κακοβλέπει χαρίσματα· τό βαθμο-
λογεί, τό τοποθετεί, τό βάζει στη θέση του. 'Αγγί-
ζει από την άφορμή του ζητήματα γενικά της ποιη-
τικής τέχνης και γενικώτερα της καλολογίας, κατε-
βαίνει από τά δόγματα στα παραδείγματα, κι από

(1) Κοίτα «Νουμάς» του 1910. 'Αριθμ. 380—386. «Κ.
Χατζόπουλος. Μία άπόκριση».

(2) Και γι' αυτό στους λογής φιλολογικούς μας κύκλους,
άνισως δέν έχω λάθος, προξένησ' έντύπωση ή κριτική έρ-
γασία του Χατζόπουλου από τη δική μου την άφορμή. 'Ο
ίδιος ο «Νουμάς», ύστερ' από τό τύπωμα, στα φύλλα του
της Χατζοπουλικής έπίκρισης, δηλώνει άπεριόριστα τό θα-
μασμό του προς τό έργο μου, με όλες, καθώς γράφει, τις έ-
πιφύλαξες της «κριτικής». 'Ο Ποριώτης μας λέει και μας
ξαναλέει για τό «φωτεινό» νοϋ του Χατζόπουλου. 'Ο Εα-
νόπουλος γράφει στον «Καλλιτέχνη» πώς πρώτη φορά δη-
μοσιεύτηκε σωστή κριτική για τό έργο μου. 'Ο δύσκολος
σε λόγια Καρκαβίτσας μέσα στις όμιλίες που τυπωθήκανε
στο «'Αθήναι» για τους λογοτεχνίτες μας φαίνεται πώς ξε-
χωρίζει εύλαδηνικά την κριτική του Χατζόπουλου, εκεί
που για τη δική μου κριτική δουλειά εκφράζεται σχεδόν
καταφρονετικά. Και πίσω από τούτους πολλοί θα κρατιέν-
ται, κι από τους πρώτους άνάμεσό μας, που την έντύπωση
τους δέν τη γράψαν, ούτε να τη μιλήσουν έτυχε.

(1) Γράμματα, Τομ. Α «'Η φιλολογία μας» (1909).

τούτα ξανανεδαίνει σὲ κείνα, κάνει δ,τι πρέπει νὰ κάνει ὁ κριτικὸς ποὺ νοιώθει σοβαρὰ κάπως τὴ δουλειά του. Τέτοια μπορεῖ νὰ φαντάξῃ στὸ πρῶτο πέραςμα καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ Χατζόπουλου, καὶ βοηθᾷ πρὸς τὴ γνώμη τούτῃ κάποια τῆς ἐξωτερικῆς σημάδια. Τὸ δυστύχημα εἶναι πὼς φαίνεται μονάχα· μὰ καλὰ καλὰ δὲν εἶναι. Ἡ σύγκριση ποὺ ζητᾷ νὰ μοῦ κάμῃ, μολονότι μὲ τιμᾷ, γιὰτὶ ἕνας Σολωμὸς εἶναι ποὺ συγκρίνεται μ' ἐμένα, (ὅσο κι ἂν ἡ σύγκριση γίνεται μὲ τὸ σκοπὸ νὰ δείξῃ πόσο κοντότερο εἶναι τοῦ ἑνὸς τὸ μπῶϊ), ἡ συγκριτικὴ του εἶναι κάτι παράταιρο καὶ παράτονο. Ἡ κριτικὴ του, ἀψυχολόγητη καὶ ἀλαφροστόχαστη, πάει μπροστὰ μὲ τὸ ἔτσι θέλω καὶ ὅχι μὲ τὸ Λόγο, ἀκόμη καὶ ἐκεῖ ποὺ μὲ παινεύει. Μὲ τέτοιο ἀσύστατο σύστημα, καὶ ἡ τοποθέτηση, ποὺ μοῦ κάνει, ἄτοπη. Κρίση ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ, καὶ κρέμεται στὸν ἀέρα. Καὶ τὰ γενικά του, γιὰ τὴν ἰδέα τῆς τέχνης, θεωρήματα, καὶ τὰ συμπεράσματά του, ἔτα δὲν εἶναι ἀπάνου σὲ ζητήματα γνωρισμένα καὶ διαλαλημένα, ποὺ κανένας γνωστικὸς δὲ στοχάζεται νὰ τὰ φιλονεικήσῃ, — λόγια ἀπροσδιόριστα ἢ παραπατήματα.

Ἡ «Ἀπόκριση» — τὸ ξαναλέω — μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι γυμνὴ ἀπὸ χαρίσματα, σκαρωμένη, καθὼς εἶναι, ἑξῆς. Ὁ κριτικὸς φιλοτιμιέται νὰ δείξῃ πὼς ξέρεῖ νὰ δουλεύῃ, ὅχι μὲ τὸ αὐτοσκεδίασμα, μὰ μὲ τὴ μελέτη, καὶ ἐκεῖ ἀκόμα, πού, τάχα ταπεινόφρονα, ὁμολογεῖ, πὼς ἡ κριτικὴ του ἔχει χαρχτήρα «πρόχειρο καὶ δημοσιογραφικό». Καὶ ὅμως ὅσο κανεὶς καὶ ἂν τὸ μολογᾷ, δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ συχωρεθῇ ἕνα μίλημα, βέβαια πρόχειρο, καὶ βέβαια δημοσιογραφικό, γιὰ ἔργο, σὰν τὸ δικό μου. Κ' ἐνῶ σωστά θυμίζει πρὸς τοὺς νέους πὼς χρέος ἔχουνε νὰ πειθαρχοῦνε στὸ νόημα τῆς τέχνης, ὁ ἴδιος φαίνεται σὰ νὰ μὴν ὑποψιάζεται σωστά τὸ νόημα τῆς κριτικῆς. Κανόνες τάχα μ' ἐπισημότητα βαλμένοι καὶ σώριασμα παραδειγμάτων ἀπὸ λογῆς κομμάτια, καὶ δικαστικὲς ἀπόφασεις, καταδικαστικὲς ἢ ἀθωωτικὲς, δὲν εἶναι τὸ σημαντικὸ τὸ γνῶρισμα τοῦ κριτικοῦ. Μπορεῖ καὶ ἀπὸ τούτα νὰ περάσῃ καὶ κείνα νὰ τὰ μεταχειριστῇ· μὰ ἡ δουλειά του κάπως ἀλλοιωτικὰ ξετυλίγεται· καὶ τὰ σημάδια τοῦ σοβαροῦ τοῦ κριτικοῦ ποὺ ξέρεῖ τὴ δουλειά του καὶ ἔχει καθαρὴ συνείδηση τῆς ἐπιστήμης του θὰ φανερωθοῦν ἀπὸ ἄλλα συστήματα. Κάποιος ἱστοριογράφος, μιλώντας κάπου τώρα γιὰ τὸ ἀξιοθάμαστο κριτικὸ χάρισμα τοῦ Herder, ποὺ ἀκόμα ἴσα μὲ τὰ σήμερα ἡ ἐπιρροή του δυνατὴ, παρατηροῦσε πὼς ὁ κριτικὸς τοῦτος δὲν εἶναι σοφὸς μονάχα, μὰ καὶ γιομάτος φαντασία, καμωμένος ξεπίτηδες γιὰ νὰ ξυπνᾷ τὰ μυαλά, ἐπιδέξιός νὰ χώνεται μέσα στὸ νόημα τῶν ἔργων, νὰ μπαί-

νῃ, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, μέσα στὴ σκέψη τοῦ συγγραφέα. Τέτοια ἡ καθεαυτὴ δύναμη τοῦ κριτικοῦ. Κ' ἔτσι θὰ τὴν ἐννοιωθε τὴν κριτικὴ ὁ βαθυστόχαστος Ἀμιέλ, ὅταν ἔγραφε: «Τὸ νὰ καταλαβαίνῃς ἀξίζει πὺδ πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ κρίνῃς.» Ὁ νοῦς ὁ δημιουργικὸς ξεχύνεται μὲ τὴν ποίηση καὶ ξεκαθαρίζεται μὲ τὴν κριτικὴ. Ἡ ποίηση περνᾷ ἀπὸ τὸ κόσκινο τῆς κριτικῆς. Καρπὸς, ξεδιαλέγεται, ἀφίνει κάθε τι χοντροειδέστερο καὶ περιττό, ἔτσι πὺδ καλοπρόσδεχτὴ γίνεται, στὰ μάτια, στ' ἀγγισμα, στὸ στόμα. Μὰ τὸ κόσκινο τοῦ Χατζόπουλου, γιομάτο τρύπες. Σχεδὸν τίποτε δὲ βαστιέται μέσα του. Ὁ σωστὸς κριτικὸς, ἀναγκαῖο συμπλήρωμα τοῦ ποιητῆ. Ξαναστοχάζεται τὸ ποίημα, καὶ μπορούμε νὰ ποῦμε, μὲ τὴν ἀνάλυση ποὺ τοῦ κάνει, ξηγώντας το καὶ ἐρμηνεύοντάς το, δείχνοντας τὴν ἀξία του, φέρνοντας πὺδ χεροπιαστὴ τὴν ὁμορφιά του, μπάζοντας σὲ κείνο μέσα καὶ τοὺς ἀνιδεοῦς· μπορούμε νὰ ποῦμε στὸ τέλος πὼς τὸ ξαναπλάθει. Τὸ παραφράζει, τὸ μαντεύει, τὸ φωτίζει ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, τὸ βλέπει σὰν ὁμορφιάς ἔργο, μὲ τοὺς δικούς του νόμους, ξεχωριστὰ ἀπὸ κάθε του συγγένεια πρὸς τὴ γύρο του ἀτμοσφαῖρα καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸ γέννησε· ὕστερα τὸ ψάχνει σὰ δείγμα τῆς ἐσώψυχης διάθεσης καὶ τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀνθρώπου, ἔπειτα καὶ σὰ φανέρωμα μιᾶς ψυχολογίας κοινωνικῆς, μιᾶς ἑξῶ καὶ ἀπάνου ἀπὸ τὸν ἀτομικὸ τὸν ἄνθρωπο δύναμης, καὶ στὸ τέλος τὸ ξανασυνθέτει μὲ τὴν κριτικὴ του γλώσσα ποὺ μπορεῖ, στὴν ἀνάγκη, νὰ πάρῃ, καὶ ὅλες τὶς χάρες τῆς ποιητικῆς γλώσσας, καὶ τὸ ξαναδάνει στὸν τόπο του. Κ' ἔτσι ὁ κριτικὸς συνεργάζεται μὲ τὸν ποιητὴ, καὶ ἔτσι πούθενά δὲ φάνηκε ποίηση, σὲ κανένα τόπο καὶ σὲ κανένα καιρὸ, χωρὶς νὰ σταθῇ στὸ πλευρό της καὶ μιὰ κριτικὴ, εἴτε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ, πού, μ' ὅσα καὶ ἂ λέγονται εἶναι ὁ ἴδιος τις πὺδ πολλές φορές (φτάνει νάχῃ ὀρεξὴ καὶ νὰ βρῖσκη περίσταση) ὁ διωρισμένος κριτικὸς ἀπάνου καὶ στὰ δικά του τὰ ἔργα καὶ στὰ ἔργα τῶν ἄλλων, εἴτε ἀπὸ τὸν ἐπίτηδες ἀφροσιωμένο στὴν κριτικὴ σκέψη τεχνίτη τοῦ λόγου. Ὁ σωστὸς ὁ κριτικὸς γίνεται βιολόγος καὶ φυσιοδίφης ἀπάνου στοὺς διανοητικοὺς ὁργανισμούς, ὁ βιογράφος καὶ ὁ ἐξηγητὴς μυαλῶν καὶ καρδιῶν καὶ ψυχῶν πολὺ περισσότερο παρὰ ὁ δικαστὴς καὶ ὁ δικηγόρος τους, ὁ θεολόγος καὶ ὁ ποινικολόγος τους. Δὲ μπορεῖ νὰ μιλῇ γιὰ ἕνα ἔργο μὲ τὴ σκέψη τῆς δικῆς του τὴν ἀπὸ πρωτῆτερα βαλμένη, μὲ τὴ σκέψη πὼς ἤθελ' ἐκεῖνο νὰ εἴτανε γραμμένο, σύμφωνα δὲν ξέρω μὲ ποιὲς γνώμης του — φιλοσοφικῆς ἢ φιλολογικῆς — καλὰ καλὰ δὲ νοιώθει καὶ ὁ ἴδιος στρογγυλὰ νὰ μᾶς τις παραστήσῃ. Τέτοιο ποὺ εἶναι τὸ ἔργο, μὲ ὅποια ἰδέα, καὶ μὲ ὅποια τέχνη, τὸ ζήτημα

είναι ἂν εἶναι τοῦτο γέννημα μιᾶς τέχνης πού ἀξίζει τῶνομα, λογική καὶ ἁρμονική σωματώση τῆς ἰδέας τοῦ ποιητῆ — τὸ ζήτημα εἶναι ἀνίσως μὲ τὰ μέσα πού βάζει σ' ἐνέργεια ὁ ποιητής, φτάνει στὸ σκοπὸ του, ἀνάλογα καὶ ταιριαστά, κι ἂν ἐκεῖνο πού θέλει νὰ πῇ, τὸ λέει, καθὼς θὰ φέρνονταν καὶ θάκανε στὸν ἠθικὸ τὸν κόσμον ἕνας χαρακτήρας. Ἕνας ποιητής εἶναι μιὰ ψυχὴ πού ξεσκεπάζεται ἢ καὶ πού ἀποσκεπάζεται μέσα στὸ ἔργο του. (Δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραξενεύη πολὺ ὁ λόγος τοῦ Ὁσκάρ Οὐάιλντ «πὺς ὁ τεχνίτης πιδὸ πολὺ τὸ κρύβει παρ' ὅσο τὸ ξεσκεπάζει τὸ ἐγὼ του.») Ἡ ποίηση, ὅσο κι ἂν ξεχωρίζῃ γιὰ τὴν εὐκολία τῆς ἢ κριτικῆς ἀνάλυσης τὸν τεχνίτη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον — εἶναι τὸ σπουδαιότατον γνῶρισμα ἑνὸς ἀνθρωπισμοῦ. Μὰ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ὁ κριτικὸς χρειάζεται νὰ μπη μέσα στὸ ἔργο πού ζητᾷ νὰ κρίνῃ. Τοῦτο, κυριώτατα, καὶ οὐσιαστικώτατα, τὸ νόημα τῆς κριτικῆς. Γιατί, ἀλλοιώτικα, ὁ κριτικὸς πέφτει ὅξω, καὶ πάνε οἱ κόποι του χαμένοι καὶ τὰ συμπεράσματά του καὶ οἱ φετφάδες του κιντυνεύουνε νὰ φανοῦνε μπροστὰ στὸν ὀρθὸ λόγον, πράσιν' ἄλογα καὶ περιθώλια στὸν ἀέρα· ἢ, τὸ λιγώτερο, ἀστήριχτα γούστα, ὅσο καλογραμμένα κι ἂν εἶναι. Καὶ μοναχὰ γιατί τὸν προσέχεις ἕνα ποιητὴ καὶ τὸν τιμᾷς ὅπωςδὴποτε, κι ὅσα ψεγάδια κι ἂν τοῦ ὑποψιάζεσαι, κι ὅσα προτερήματα κι ἂν τοῦ ἀναγνωρίζεις, δὲν μπορείς νὰ μιλήσης ἀξιωματικῶς, χωρὶς μπροστὰ σου νὰ ξαπλώσης μ' ἕνα προσεχτικὸ ξέτασμα τὸν ἄνθρωπον πού στέκεται ἀχώριστος ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ πού τὸν ἐξηγεῖ τὸν ποιητὴ, καθὼς, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, κι ὁ ποιητὴς τὸν ἐξηγεῖ τὸν ἄνθρωπον. Τὸν ἄνθρωπον, πού — καθὼς πιδὸ ἀπάνου τὸ εἶπα — τὸ σημαντικώτερον φανέρωμα τῆς ἀνθρωπιᾶς του καὶ τὸ χαρακτηριστικώτερον εἶναι ἡ ὁποία του ποίηση, φτάνει νὰ χῇ γνωριστῇ ὅπωςδὴποτε μ' ἕνα κανονικὸ ξετίλημα· τὸν ἄνθρωπον πού ζῇ σὲ ὠρισμένο μέρος, μὲ ὠρισμένον τρόπο, στοχαστικὸς, αἰσθηματικὸς, συμπαθητικὸς, ἀντιπαθητικὸς, ἀφέντης, σκλάβος, φανταχτερός, ἀποσυρμένος, κρυφός, γιὰ ζήλεμα, γιὰ λύπη, πάντα γιὰ ξέτασμα γαληνὸ καὶ φροντισμένο· τὸν ἄνθρωπον πού ἢ συγκαιρινός μας εἶναι ἢ περασμένου καιροῦ, ἔζησε ἢ τῇ ζῇ τῇ ζωῇ του μυστικῶς καὶ ἀπόμερα, ἢ μπροστὰ στὰ μάτια ὅλου τοῦ κόσμου· ἢ ἄνθρωπος εἶναι ἢ ἀνθρωπάκος, ὅμως εἶναι ὁ ποιητής· ξέρεῖ νὰ μεταμορφώσῃ σὲ ὁμορφιά καὶ τὴν ὁποία του ἀσκήμια ἀκόμα, καὶ τὴν κακία του, μιὰ συγκίνηση ἀπὸ ἕνα λουλούδι, μιὰν ἐντύπωση ἀπὸ ἕνα βιβλίο, τὰ ταξίδια του ἢ τὴν κάμαρά του, τὴν κίνησιν ἢ τὴν ἀκίνησίαν του, τὴ σκέψιν του ἢ τὴν ἀστοχασίαν του, τὴ σοφίαν του ἢ τὴν ἀγραμματοσύνην του, τὸν πόνον του, ἀπλό, διπλό,

τρίδιπλο, ἀτομικόν, κοινωνικόν, ἐθνικόν, κοσμικόν. Ὅμως εἶναι ὁ ποιητής, καὶ ἡ ζωὴ του, καὶ δυσκολοξέταστη, κι ὅσο θαμπὴ καὶ δυσκολογνώριστη, δὲ μπορεί παρὰ νὰ δώσῃ τὰ σημάδια τῆς τοῦ ματιοῦ τοῦ ἁρματωμένου μὲ τὸν κριτικὸ φακόν· ἢ ζωὴ τοῦ πού δὲ μπορεί παρὰ νὰ ξεμυτίζῃ μέσ' ἀπὸ τὰ τραγούδια του, ὅσο καὶ νὰ δείχνουνται τὰ τραγούδια του ἁμοιαστα μὲ τὴν ζωὴν του, μὲ τὴν ἐξωτερικὴν ζωὴν τοῦ χτυπᾷ στὰ μάτια, μὲ τὴν ζωὴν τοῦ τὴν ἐσωτερικὴν τὴν ἀπόσκεπην. Γιατὶ κάθε ποιητής πού ἀξίζει τῶνομα, καὶ πού ἔφτασε νὰ φανερώσῃ τοῦ κόσμου, μὲ κάποια σειρά καὶ μὲ κάποιο συγκρατημὸν, κάποιο ἔργο του, εἶναι σὰν ἕνα ψυχολογικὸ πρόβλημα, εἶναι σὰν ἕνα κοινωνικὸ φαινόμενο, μιὰ ὑπόθεσις γιὰ ἱστορίαν, ἕνας ἥρωας κ' ἐκεῖνος λυρικὸς ἢ ἐπικὸς ἢ δραματικὸς, καὶ στὸ ξέτασμα καὶ στὴν ἐχτίμηση τοῦ ἔργου του, τὸ ἔργο δὲ μπορεί νὰ χωριστῇ (παρὰ προσωρινὰ μονάχα καὶ γιὰ τὴν εὐκολίαν τοῦ κριτῆ) ἀπ' τὸν πλάστην του· καὶ πλάστης καὶ πλάσμα βοηθιένται μεταξύ τους καὶ ξηγιένται καὶ συμπληρώνονται μέσα στὴ δουλειὰ τοῦ κριτικοῦ. Ἀλλοιώτικα, ὁ κριτικὸς τῶνομα μόνο θάχῃ, μὰ ὅχι τὴ χάρη, κι ὅσο καὶ ἂν προφασίζεται τάχα τὰ «πρόχειρα καὶ τὰ βιαστικά», δὲν εἶναι τὸ πολὺ πολὺ παρὰ ἕνας πονηρὸς ἢ ἀπόκοτος λογομάχος, μὲ μισὰ καὶ μὲ ἀχαρακτήριστα δειξίματα, μὲ σχολαστικὰ παρατήρησεις, μὲ ταχυδαχτυλογρικὰ στρηφογυρίσματα καὶ κολοβώματα. Μπορεῖ νὰ μιλήσῃ ὁ κριτικὸς γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ μὲ ὅλη τὴ φροντίδα καὶ μὲ τὴν ἀπλωσίαν τῆς κριτικῆς τέχνης, καλλολογώντας, ψυχολογώντας, κοινωνιολογώντας, σωριάζοντας παραδείγματα καὶ συμπεράσματα, μὲ τὸ νῖ καὶ μὲ τὸ σίμα, ἀναλυτικῶς, μακρόλογα, μαθηματικῶς, δείχνοντας, ἀποδείχνοντας. Μπορεῖ ὁ κριτικὸς νὰ μιλήσῃ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ σύντομα, πεταχτά, κομματιαστά, χρησιμοδοτικῶς σχεδόν, παρουσιάζοντας μονάχα τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας πού ἔγινε στὸ νοῦ του καὶ πού ἢ δὲν ἔχει καιρὸ ἢ δὲν ὀρέγεται νὰ τὴν παρουσιάσῃ καὶ τούτῃ, μακριὰ πλατειά. Μὰ ἢ μὲ τὸν ἕνα ἢ μὲ τὸν ἄλλον τρόπο, ὁ κριτικὸς φαίνεται πὺς τὸν κατάλαβε τὸν ποιητὴ, πὺς μπήκε μέσα στὴν ἰδέαν τῆς τέχνης του, εἴτε πραγματικῶς εἴτε καὶ κατὰ λογικὸ σύστημα, ἄξιο τῆς κριτικῆς τέχνης. Μὰ ὅταν ὁ κριτικὸς ζητεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ Σολωμό, ἄξαφνα, ἀπὸ κάποια του κομμάτια καὶ παραβάματα, πού καθὼς τὰ βάζει, δὲ δείχνουν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ποιητῆ, καθὼς θάστεκε νὰ δειχτῇ; Γιατὶ κ' ἡ ἀσύγκριτη ἀξία τοῦ Σολωμοῦ, πού πηγάζει, βέβαια, ἀπὸ τὸ μουσικώτατον, μὰ καὶ φανταχτερώτατον κομματιαστὸν τοῦ ἔργου του, καὶ ὅχι τόσο ἀπὸ τὸ ἔργο του αὐτὸ καθεαυτό, ἢ ἀξία του εἶναι σὰ νὰ πάῃ

τοῦ κάκου, με τὸν τρόπο πού βάζονται τὰ κομμάτια γιὰ τὸ σκοπὸ μιᾶς ἀστόχαστης σύγκρισης. Καὶ θὰ μπορούσε κάποιος ἄλλος κριτικὸς με ἀνάλογο ἀφελέστατο πείσμα νὰ διαλέξῃ ἄλλα κομμάτια μέσ' ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὰ ἴδια ἀκόμα (καθὼς ἀπάνου κάτου ἔκαμεν ἕνας, πάντα ἀπὸ οὔ συγγραφέας, ὁ Ζαμπέλιος) γιὰ νὰ βρῇ μέσα στὰ κομμάτια τοῦτα τὰντίθετ' ἀπὸ ὅσα τοὺς βρίσκει ὁ κύριος Χατζόπουλος, ἢ, ἂν θέλετε, τὰ ἴδια τὰ ψεγάδια Ἰσα Ἰσα πού ἀγωνίστηκε νὰ τὰ συλλάβῃ, σκαλίζοντας μέσα στοὺς δικούς μου τοὺς στίχους. Μὰ πὺ πολὺ παραστράτίζει, ὅταν παίρνοντας νὰ μιλήσῃ γιὰ ἕναν ποιητὴ, καθὼς εἶμ' ἐγώ, ὅσο κι ἂν εἶμαι ταπεινός, ζητᾷ νὰ τόνε χαρακτηρίσῃ, ζητᾷ νὰ τόνε βαθμολογήσῃ ἀπὸ κάποια κομμάτια του, πού, καθὼς τὰ διαλέγει, καὶ με τὸν τρόπο πού ἀκκυμπᾷ σ' ἐκεῖνα ἀπάνου γιὰ νὰ κρίνῃ, δὲν κατορθώνει νὰ δείξῃ τίποτε. Ἄλλα θέλει νὰ πῇ αὐτὸς κι ἄλλα δείχνουν — καὶ τίς πὺ πολλές φορές Ἰσα Ἰσα τὰντίθετα — τὰ κομμάτια πού βάζει γιὰ νὰ στηρίξῃ τὴ γνώμη του. Πρῶτα ἀπ' ὅλα, τὰ κομμάτια ἐκεῖνα καὶ τὰ ποιήματα δὲ μπορεῖ νὰ μνημονευτοῦνε καὶ νὰ φερθοῦνε γιὰ παραδείγματα, καλὰ κακὰ, κομμένα ἔτσι αὐθαίρετα καὶ ξεκρεμασμένα. Τὰ κλωνάρια θέλουν τὰ δέντρα τους καὶ τὰ κάδρα τοὺς τοίχους τους. Ποιήματα σὰν τίς «Ἑκατὸ Φωνές» καὶ σὰν τὸν «Ἀσκραῖο» καὶ σὰν τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» καὶ σὰν τοὺς «Στίχους σὲ γνωστὸν ἦχο» καὶ σὰν τὰ «Κομμάτια ἀπὸ τὸ Τραγούδι τοῦ Ἡλίου», εἶναι, ὅση καὶ ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ ὁμορφιά τους, μέρη ὀργανικοῦ σύνολου, πλάσματα, πού ξεχωρίζονται, μὰ πού δὲ χωρίζονται ἀπὸ τὰ κομμάτια τους, χωρὶς νὰ σκοτωθοῦνε ἢ νὰ συντριφτοῦν ἢ νὰ κολοβωθοῦνε βάρδαρχ καὶ τυφλά. Σ' ἕνα μόνο ἔδειξε ὁ κριτικὸς καλὴ προαίρεση καὶ εὐκρίνεια πού εἶναι γιὰ νὰ τοῦ λογαριαστοῦν τὰ κομμάτια τοῦτα τὰδαλε στὰ μάτια τῶν ἀναγνωστῶν του μπόλικα γιὰ νὰ κρίνουν οἱ ἴδιοι. Μὰ δὲ χρειάζεται καὶ μεγάλη φιλοσοφία ἀπὸ ἕναν πού νοιώθει ἢ καὶ πού αἰσθάνεται ἀπὸ ποίηση, πού εἶναι κάπως ἀπὸ τοὺς ἄλλους στενώτερα γνωρισμένος με τὸν ποιητὴ, πού, καὶ χωρὶς τὰ καπνισμένα ματογυᾶλια τοῦ κριτικοῦ, τὰ ὅποια μάτια του τὰνοίγει κάτου ἀπὸ τὸ φῶς κάποιων κανόνων πρωτοδίδαχτων ποιητικῆς ὁμορφίας, πῶς τὰ κομμάτια ἐκεῖνα, ὅσο κι ἂν εἶναι κομματιάσματα, φέρνουνε μολαταῦτα σὰ χέρια καὶ σὰν πόδια καὶ σὰ μέλη ἀγαλμάτων πού συντριφθήκαν, κρατᾶνε ἀκόμα ζωηρὴ τὴ βούλλα τοῦ τεχνίτη πού τὰ σκάλισε, ὥστε νὰ γνωρίζονται πῶς εἶναι δικά του ἔργα· καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἔργα πού τὰ χαρακτηριστοῦνε σημάδια σκεδὸν ὅλως διόλου ἀντίθετ' ἀπὸ τὰ σημάδια πού θέλει νὰ τοὺς κολλήσῃ ὁ πε-

ρίεργος κριτικὸς, καθὼς θὰ μᾶς δοθῇ ἀφορμή, καὶ με τὰ καθέκαστα, νὰ δείξουμε παρακάτου.

Κοντολογίς: Ἡ κριτικὴ τοῦ Χατζόπουλου χτίστηκε ἀπάνω στὸν ἄμμο μιᾶς παρεξήγησης καὶ μιᾶς κακονόησης τοῦ ἔργου μου, καὶ τῆς ἰδέας ἀκόμα πού ἔχω γιὰ τὸ ἔργο μου. Καὶ σὲ μιὰ μονόπαντη, μονόμερη, ἀποκλειστικὴ ξέταση τοῦ ἔργου τούτου· κι ἀκόμα καὶ σὲ μιὰν ἀντίληψη, στὰ γενικά, τῆς ποιητικῆς τέχνης πού εἶναι γιὰ νὰ φιλονεικηθῇ. Ὁ κριτικὸς μου, τίς πὺ πολλές φορές, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ χτυπᾷ τοὺς στίχους μου με δασκαλικὴ βέργα, καὶ κάποτε νὰ τοὺς μοιράζῃ κι ἀπὸ ἕνα εὐσημο. Μὰ τὰ χέρια τῶν παιδιῶν μου, ὅσο κι ἂν κοκκινίζουν ἀπὸ τίς βεργιές, βαστᾶνε, κι ἀρπάζοντας τίς βέργες, τίς κάνουν τρίψαλα. Ὅσο γιὰ τὰ εὐσημα, δὲν τοὺς κάνουν ἐντύπωση, τὰ σκορπᾶνε στὸν ἀέρα, σὰ χαρτάκια σκίζοντάς τα, γιὰ νὰ διασκεδάσουν. Γιατὶ τὰ παιδιά μου δὲ δουλεύουν γιὰ εὐσημα. Εἶναι κάτι κούφιο καὶ κάτι πού κρατιέται στὸν ἀέρα τὸ μίλημα γιὰ τὸ ἔργο ἑνὸς ποιητῆ, χωρὶς ὁ κριτικὸς νὰ καταλάβῃ ἢ χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ καταλάβῃ πόσο σφιχτὰ κι ἀχώριστα δεμένη με τὸ ἔργο τοῦτο εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ποιητῆ· χωρὶς νὰ καταλάβῃ καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ καταλάβῃ ἀπὸ τὴ ζωὴ τούτη, τὸ πὺ ψυχόρμητο, τὸ θεμέλιο: τὴν καρδιά· μ' ὅλο τὸ στενὸ ἀνακάτωμα πάντα καρδιάς καὶ νοῦ στὴ ζωὴ καὶ στὴ βουλὴ τοῦ ἀνθρώπου, πού ὅσο πὺ παραστατικὸς καὶ πὺ ἀκέρειος εἶναι, τόσο πορεύεται καὶ δουλεύεται με ὅλες του τίς δύνამες σφιχτοταιριασμένες καὶ δυσκολοξεχώριστες, συνειδητές, μισοσυνειδητές, ἀσυνειδητες, ἀνυπολόγιστες, ὑπολογισμένες. Χωρὶς νὰ κοιτάξῃ ὁ κριτικὸς πῶς νὰ συνταιριάσῃ ξανά ζωὴ καὶ τέχνη, καθὼς εἶναι τὰ δυὸ στὴν ποίησή μου, ἔτσι καὶ στὴν κριτικὴ του. Ἐχτίμηση τοῦ ἔργου μου πὺ πολὺ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ του, ξώδερμη, βιαστικὴ, ἀχαρακτήριστη, σύμφωνα με τὸ καπρίτσιο τοῦ ἀτομικοῦ του γούστου, καὶ χωρὶς μιὰν ἀνάλυση τοῦ ἔργου, δηλαδὴ μιὰν ἐρμηνευτικὴ παράφραση, ἕνα ξαναστόχασμα καὶ ξαναδόσιμο τοῦ ἔργου ἀπὸ τὴν κριτικὴ φαντασία, πού μόνη μπορεῖ νὰ πιάσῃ, με τὴ μαντεύτρα δύναμη, τὴν ἀλήθεια.

Ἕνας μεγάλος ποιητὴς ἔγραφε, μιλώντας γιὰ ἕνα μεγάλο ζωγράφο: (1) «Ἡ διάθεσή του, ὁ χαρακτήρας του, ἡ ζωὴ του, ὅλα συνεργάζονται γιὰ νὰ μᾶς δείξουν τὴν τέχνη του καθὼς προσπαθήσαμε νὰ τὴν δρῖσουμε. Ὅλα ἢ ἴδια βαθεῖα σφραγίδα τὰ σφραγίζει· ὅλα εἶναι ἕνα. Καὶ δὲν ἔπρεπε πρὸς τὴν ἀνακάλυψη τοῦ ἑνὸς τούτου, πού συνταιριάζει σφιχτοδεμένα τὰ κινήματα, τοὺς λογισμούς, καὶ τὰ ἔρ-

(1) Ὁ Βεράρεν γιὰ τὸ Ροῦμπενς.

γα τοῦ μεγάλου νοῦ ἀπάνου στὴ γῆ, νὰ κοιτάζῃ ἀποκλειστικά, λυτρωμένη τέλος πάντων ἀπὸ ἐνασωρὸ πλάνες, ἡ κριτική ;»

Μὰ κάθε νοῦ ποὺ καθρεφτίζεται σὲ κάποιο ἔργο ἀλήθειας καὶ ὁμορφιάς, καὶ ποὺ ἀξίζει νὰ τὸ προσέξουμε, μὲ τέτοιο μάτι ἔπρεπε νὰ τὸν κοιτάζῃ ὁ κριτικός.

(Ἀκολουθεῖ)

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Π Ν Ε Μ Α

Τὸ δειλινὸ εἶν' ἀνάλαφρο σὰν πρώτη μέρα ἀγάπης καὶ τὸ βραδάκι, σὰ φιλὶ κρυφὰ δυσμένο, φτάνει.
Τὸ τραῖνο φεύγει... Στ' ὄνειρο τὸ πᾶσιτικὸ βυθιέσαι,
ὦ Κηφισιά, πού οἱ ἔρωτες τὸ ἀνάνισμά σου πλέκουν.
Φλογιέσαι ἡ δύση ἀπόμακρη γοργὰ μουδιάζει ὁ κάμπος,
στερνὴ βολὰ τὸ πράσινο χρυσώνεται σιὸν ἥλιο.
Μιά νέα ὀρμὴ πλημμυριστὴ κενιᾷ τὸ κάθε φύτρο
καὶ τῆς χλωράδας ἡ εὐωδία, ψυχὴ τῆς γῆς, καὶ κραίνει.
Περνᾷ τὸ δέντρο αἰσταντικὸ ποὺ ἡ παρθενία του κρῖνος
ἡ περηφάνεια του δειλὴ, πόθος τὸ λήγισμά του.
Ἡ ἀσημολεύκα ἀνάψηλη γαλήνια ἀγροσυλεύει
μὲς στὴν πυκνὴ τῆς φυλλωσιά λαὸς πουλιῶν κουρνιάζει,
ποὺ τιτυβίζει χάραμα κ' ὑπὸ πᾶσι τὸ πᾶσι δαίλι.
Τὸ κυπαρίσσι σκόρπιο ἐδῶ ξαμώνει τὸν αἰθέρα,
τὸ πεῦκο νεύεται σκυφτὸ στὴν πράσινή του ἀγκάδα
καὶ τὸ χαμόκλαδο ἔρωτι τὴ στέρφα ἀλικοπέτρα.
Βρύση τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ χρυσαναβρεῖ ἀπὸ πέτρα,
κ' ἡ ἐλιά τὸν ἴσκιο ποὺ ἔχασε τὸν ξυαβρὶσκεῖ ἀγνάντια.
Κάτου στοὺς δρόμους ποὺ πετοῦν, στίς δραγασιές, στ' ἀμ-
(πέλια,

στά μονοπάτια τὰ στενά, στὰ ρέματα, στοὺς φράχτες,
ποὺ μὲ τὸ σούρουπο γυρνᾷ στὸ ταπεινὸ τοῦ σπίτι
λοτόμος, σκάφτης, δουλευτής, ξωμάχος, ἰδιοκόπος,
δῶθε ἀπὸ γέρο ἀσπρόμαλλο, κεῖθε ἀπὸ νιὸ ζευγάρι
παθητικὴ, πονετικὴ καὶ ἡμερὴ, ἐνὶ καμμένη
καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, ἀνοίγεσαι στὸ βραδινὸ τραγούδι.
Βλόγησε ἡ ἀνοιξὴ τὴ γῆς, καθὼς ἐμὲ μιὰ ἀγάπη
καὶ κεῖ ποὺ χιόνι εἴτανε πρὶν τὸ χαμομήλι ἀσπρίζει.
Θάλασσα ὁ κάμπος ἄσωση, καρὰβια τ' ἄσπρα σπίτια
ποὺ πᾶν καὶ ταξιδεύουνε μὲ τὰ παιδιὰ τῆς μοίρας,
κ' ἡ ταπεινὴ ζωὴ κρυφτὴ σ' ἀπανεμιές καὶ μπόρες
κρατᾷ βαθιὰ τὸν ἔρωτα γι' ἀνιφῶιο τοῦ θρήνου.
Στέκουν τὰ πάντα ἀσάλευτα μπροστὰ σιὸν τοῦ ἀνθρώπου
ὅλα σιμά κι ὅλα μακριὰ σὰν ἡ καρδιά ἀπ' τὴ γνώση.
Τὸ φεγγαρίσιο θάμπωμα βουνὰ καὶ κάμπους σμίγει,
τὰ οὐράνια ἀσημογάλαζα ξένα γιὰ μὲ φαντάζουν
κ' ἡ γῆς μικραίνει στὴ ματιὰ καὶ στὴν ψυχὴ μου ἀργεῖ.
Μακριὰ ἀπ' τὸν κόσμον βρίσκομαι κι ἀπὸ τὸ εἶναι μου ὅλο,
γυμνὸς ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο κι ἀπὸ τὰ πάθη του εἶμαι.
Πνέμα ὁ ἀέρας γύρωθε κ' ἐντὸς μου πνέμα ἡ πλάση
πνέμα κ' ἡ μάταιη σάρκα μου στὴν ἀγκυλιά σου, ὦ Ἀθήνα.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΤΟ ΜΠΑΛΣΑΜΩΜΕΝΟ ΑΓΩΡΙ

(*)

ΓΙΟΥΛΙΑ. Ὁλος ὁ κόσμος βλέπει ὀνειράται Μάνο.

ΜΑΝΟΣ. Τὸ ξέρω· κ' ἡ τυραννίδα αὐτὴ σκάφτει τὴ ζωὴ μου.

ΓΙΟΥΛΙΑ. Γιατί ; γιατί ;

ΜΑΝΟΣ. Γιατί σ' ὅλους μας ἡ ἀρρώστεια εἶναι χωμένη ἐδῶ μέσα... (σφίγγει τὸ κεφάλι του. Παύση).

ΓΙΟΥΛΙΑ. Δὲ μοῦ εἶπες γιὰ τὸ σκυλάκι τῆς πόρτας.

ΜΑΝΟΣ. Εἴμουν τότε μικρὸ ἀγοράκι — σὰν τὸ παιδί μας...

ΓΙΟΥΛΙΑ. Μὲ μαῦρα ματάκια, μαλλάρια μεταξένια καὶ κοραλλένια χεῖλια — σὰν τὸ παιδί μας ;

ΜΑΝΟΣ. Ναί, καλὴ μου. Κ' εἴτανε στὸ ξύλο τῆς πόρτας...

ΓΙΟΥΛΙΑ. Στὸ παλιὸ τὸ σπίτι ;

ΜΑΝΟΣ. Ναί· εἴταν ἓνας ρόζος ποὺ ἔμοιαζε μ' ἓνα σκυλάκι.

ΓΙΟΥΛΙΑ. Καὶ σὺ ἀγαποῦσες τρελλὰ τὴν ξύλινη τὴν εἰκονίτσα — σὰν τὸ παιδί μας...

ΜΑΝΟΣ. Κι ὅταν μιὰ μέρα βρῆκα τὴν πόρτα βαμμένη...

ΓΙΟΥΛΙΑ. Καὶ τὸ σκυλάκι σβυσμένο ;

ΜΑΝΟΣ. Ναί· ἀρρώστησα βαρεῖα — σὰν τὸ παιδί μας...

ΓΙΟΥΛΙΑ (σηκώνεται καὶ τότε κοιτάζει μὲ τρόμο μὲς τὰ μάτια). Μάνο ! ἐσὺ δὲν πέθανες, Μάνο !

ΜΑΝΟΣ. Σώπα, Γιούλια !

ΓΙΟΥΛΙΑ. Ὁχι, Μάνο, ὄχι, δὲν πέθανε τὸ παιδί μας !

ΜΑΝΟΣ (παρακαλεστικά). Καλὴ μου Γιούλια !...

ΓΙΟΥΛΙΑ. Μάνο, πές μου, πέθανε, ἀλήθεια ;

ΜΑΝΟΣ. Σώπα πιά, σώπα !

ΓΙΟΥΛΙΑ. Μάνο, Μάνο, Μάνο !

ΜΑΝΟΣ. Γιατί μὲ βασανίζεις, καλὴ μου Γιούλια ;

ΓΙΟΥΛΙΑ (ἀπελπισμένα). Πές μου, Μάνο, πέθανε, ἀλήθεια, πέθανε τὸ παιδί μας ;

ΜΑΝΟΣ (ἀποφασιστικά). Πέθανε.

ΓΙΟΥΛΙΑ. (σηκώνεται ἀπάνω ἰδρωμένη· κοιτάζει σ' ἓνα σημεῖο ἔξω ἀπὸ τὴ σκηνὴ σὰ νὰ φοβᾶται νὰ στρέψει πίσω της). Πέθανε, πέθανε, πέθανε ! Καὶ τώρα ; τί πρέπει ἐγὼ νὰ κάνω τώρα ; Τελείωσε πιά τὸ παναγύρι ! Καὶ τώρα ; Νὰ δέσω τὰ χέρια μου ἐγὼ τώρα ; Ἀχ, πῶς νὰ τὸ χορτάσω ἐγὼ τώρα ; Ἀχ, πῶς θὰ τὸ ὑποφέρω ἐγὼ τώρα ;

(Παύση· ὅλοι προσεΐχονται· ἡ νύχτα ἔχει κατασκοτεινιάσει τὴ σκηνή).

ΓΙΟΥΛΙΑ (ἀργὰ καὶ θρηνῶδικα). Ἐλάτε, τραγουδήστε μου τὰ μαῦρα τὰ μαλλιά !... (οἱ ὑπηρέτες πᾶνε πρὸς τὸ τραπέζι). Κοράλλιν' ἀχειλάκια πιὸ κόκκιν' ἀπ' τὸ αἷμα !...

ΜΑΝΟΣ (θρηνώντας). Παιδί μου, παιδί μου !

ΓΙΟΥΛΙΑ. Τὸ αἷμα ποὺ ἀνάβρυσε στὰ χεῖλια τὰ φρυγμένα...

(*) Ἡ ἀρχὴ τοῦ στὸ περασμένο φύλλο.